

הטעות ועונשה: משבר פוליטי שיצר נשיא צרפת אשתקד ירדוף אותו גם ב-2025¹

ירון גמבורג ורמי דניאל | 27 בינואר, 2025 | גיליון 1941

צרפת מצויה במשבר פוליטי עמוק, שהחמיר בעקבות החלטתו של הנשיא עמנואל מקרון לפזר את האספה הלאומית. בלי רוב ברור בפרלמנט, המערכת הפוליטית הצרפתית מתמודדת עם אי-יציבות חסרת תקדים, בלא פתרון באופק. משבר זה מתרחש כאשר הכלכלה מפגינה סימני חולשה והקיטוב החברתי מחמיר. במצב זה מתחזקות התנועות בקצוות הקשת הפוליטית. לנוכח חולשתו בזירת הפנים, מקרון הגביר את פעילותו הבינלאומית, אך ללא הצלחות משמעותיות. בהקשר המלחמה ברצועת עזה, הנשיא הפגין חוסר עקביות ובה בעת לעומתיות כלפי ישראל. על ירושלים להיערך לשינויים נוספים בפוליטיקה הצרפתית ולעדכן את רשת הקשרים שלה בפריז כדי לצמצם את קשיים עבודה עקב מדיניות מקרון.

שנת 2024 תיזכר כשנה של משבר פוליטי מתמשך, בין החמורים בהיסטוריה של צרפת המודרנית. במהלך השנה הוחלפו ארבע ממשלות והתקיימו בחירות בזק לאספה הלאומית, שרק העצימו את השיתוק הפוליטי. למרות הישגיו המרשימים של הנשיא עמנואל מקרון בשני הפרויקטים המובילים שלו - אירוח מופתי של המשחקים האולימפיים ופתיחתה במועד המתוכנן של קתדרלת נוטרדאם המשופצת - התמורות בזירה הפוליטית שחלו במהלך 2024 פגעו ביכולת הממשלה להתמודד עם האתגרים המאיימים על יציבותה הכלכלית והחברתית והחלישו את מעמדה הבינלאומי של צרפת.

החרפת המשבר נבעה מהחלטתו המפתיעה של הנשיא מקרון לפזר את הפרלמנט לאחר התבוסה שנחל בבחירות לפרלמנט האירופאי ולערך בחירות בזק בקיץ 2024, זאת, בציפייה לרוב בפרלמנט למפלגות הקואליציה השלטת, מה שלא אפשרו תוצאות בחירות ב-2022. המהלך הסתיים במפלה של מפלגות המרכז המזוהות עמו, התחזקות גוש השמאל, "החזית העממית החדשה" NFP, בהובלת גיאן-לוק מלנשון, מנהיג מפלגת השמאל הקיצוני "צרפת המרדנית", והפיכת מפלגת הימין הקיצוני "האיחוד הלאומי" של מרין לה פן לסיעה הגדולה בפרלמנט הצרפתי.

¹ מאמר זה הינו חלק מסדרת מאמרים המנתחים את המשברים בגרמניה, בצרפת ובאיחוד האירופי, את הקשר ביניהם ואת השלכותיהם על ישראל.

בהרכבה החדש מיוצגים באספה הלאומית שלושה גושים פוליטיים, שלאף אחד מהם אין רוב. בסמכותו של מקרון למנות ממשלה ללא אישור מהפרלמנט, אך האספה הלאומית צפויה להפילה אם מפלגות האופוזיציה מתאחדות. זה בדיוק מה שקרה לממשלה בראשותו של מישל ברנייה, שמונתה בסוף הקיץ ונפלה על רקע ההצבעה על תקציב 2025, שלושה חודשים בלבד אחרי השבעתה. אומנם מחליפו של ברנייה, פרנסואה ביירו, הכריז על הרכבת הממשלה החדשה עוד לפני חג המולד, אך סיום המשבר הפוליטי לא נראה באופק. מצד אחד, בהיעדר התמיכה בפרלמנט, הממשלה החדשה תתקשה לתפקד ועלולה ליפול, כמו קודמתה, אם לא תעמוד בדרישות של מפלגות האופוזיציה, המתמקדות כעת בביטול רפורמת הפנסיות שדוחה את גיל הפרישה ל-64 ובשמירת על יכולת הקנייה של השכבות החלשות, כאשר המבחן הראשון לפתחה הוא אישור תקציב המדינה לשנת 2025. מצד שני, החוקה הצרפתית אוסרת על הנשיא להכריז על פיזור הפרלמנט לפחות שנה מאז הפיזור הקודם, כך שהמבוי הסתום הפוליטי עלול להימשך עוד שישה חודשים לפחות. לאור שיתוקה של המערכת השלטונית ונוכח היעדר חלופות, מרין לה פן כבר קבעה כי "מקרון גמור" והודיעה על תחילת הכנותיה לבחירות המוקדמות לנשיאות. קריאות דומות נשמעות גם מתוך השמאל.

המשבר הפוליטי החמור בצרפת מתרחש בנסיבות כלכליות וחברתיות קשות במיוחד. ב-2024 צרפת עלתה למקום 11 מבחינת יחס החוב הלאומי לתמ"ג שהגיע ל-112%, נתון גבוה בהרבה מהממוצע האירופאי העומד על 81%. לאחר שנים של ירידה, מה שנתפס כאחד ההישגים הגדולים של מקרון, רמת האבטלה עלתה במהלך 2024 והתייצבה ב-7.6%. ממשלת צרפת העניקה סיוע משמעותי לכלל עסקים ומשקי בית כדי לשמור על יכולת הקנייה שלהם על רקע משבר הקורונה והמלחמה באוקראינה, אך כעת נדרש קיצוץ דרסטי בהוצאות הממשלה. לסבך הבעיות הכלכליות יש להוסיף את חוסר שביעות הרצון מהרפורמות הכלכליות בקרב השכבות החלשות. המצב הכלכלי המידרדר תורם לעליית הכוחות הקיצוניים בפוליטיקה הצרפתית, הן בשמאל והן בימין, שמאחד אותם סביב התנגדותם למדיניותו הכלכלית של מקרון.

לצד המשבר הכלכלי, תוצאות בחירות הבזק לפרלמנט ב-2024 היוו שיקוף של חששות האזרחים לגבי ביטחונם האישי והקיטוב הגובר בחברה הצרפתית סביב הסוגיות הקשורות לזהות המדינה, בדגש על חילוניותה, המהווה ערך יסוד של הרפובליקה, ולמצב ההגירה. מרין לה פן, מנהיגת "האיחוד הלאומי", נהנית מהתנהלות יריביה. מצד אחד, מקרון ותומכיו נראים חסרי אונים נוכח החרפת המשברים החברתיים. החלטתם הטקטית לכרות ברית עם השמאל כדי לבלום את לה פן בבחירות יולי ולאחר מכן להרכיב ממשלה בשיתוף עם הימין המתון ערערה את אמון הציבור בנשיא. מצד שני, ז'אן-לוק מלנשון אימץ קו קיצוני בנושאים חברתיים, בלי גינוי משמעותי משותפיו בשמאל המתון יותר. מפלגתו, בדומה למה שמתרחש במדינות אחרות במערב אירופה, מאמצת עמדה שנויה במחלוקת בנושא זהות צרפת ומקום האסלאם בה, בין היתר כדי למצוא חן בעיני המצביעים המוסלמים שהפכו לגרעין תמיכה משמעותי למלנשון.

מול עמדה זאת, המעוררת דאגה אצל מצביעים צרפתיים רבים בעקבות שורה של פיגועי טרור שאירעו בשנים האחרונות, נראה שמצעה של מרין לה פן משכנע חלק גדל בציבור הצרפתי, במיוחד על רקע מאמציה העקביים להתנער מהאידיאולוגיה הגזענית והאנטישמית של אביה ו"למרכז" את מפלגתה. עמדותיה משפיעות על מדיניות הממשלה, כאשר שר הפנים ברונו רטאיו, הידוע בעמדותיו הקשוחות בנושא ההגירה, הפך לדמות מרכזית בממשלה ואף נשאר בתפקיד למרות המשבר האחרון.

"האיחוד הלאומי" גם הצליחה להציג את עצמה כמפלגה אחראית, המוכנה לשתף פעולה עם הממשלה לשם שמירה על האינטרסים הלאומיים בעת שנציגיו של מלנשון מתנהגים בפרלמנט באלימות הנתפסת מנוגדת למסורת הפוליטית הצרפתית. הברית שכרת גוש המרכז עם השמאל בבחירות בקיץ 2024, גם מאפשר ללה פן להציג את עצמה כחלופה אמיתית להנהגה הנוכחית, מה שהופך אותה, לעת עתה, למרוויחה העיקרית מהמצב הנוכחי.

בתחילת השנה החדשה, המערכת הפוליטית בצרפת נכנסת לשלב חדש של משבר פוליטי ויכולת התפקוד של הממשלה והפרלמנט מוטלת בספק - מה שעלול להוביל למשבר חוקתי. במצב של חוסר יציבות פוליטית וכלכלית ישנם סכנה של חזרה על מהלכים פזיזים מצד הנשיא, כפי שקרה בקיץ 2024. בנסיבות אלה הקיטוב החברתי עלול להעמיק ולחזק את הקצוות של הקשת הפוליטית.

להתפתחויות במזרח התיכון מאז ה-7 באוקטובר 2023 הייתה השפעה ניכרת על החברה והפוליטיקה הצרפתית. ראשית, עמדת מפלגתו של מלנשון המחישה את התמורות שחלו במחנה השמאל הצרפתי. נציגיה סירבו להכיר בחמאס כארגון טרור ולגנות את גל האנטישמיות ששטף את צרפת אחרי ה-7 באוקטובר (כאשר רוב המתפרעים הם צעירים מוסלמים משכונות המהגרים). יתרה מזו, הם הדגישו כי חששם העיקרי הוא מעליית האסלאמופוביה ואימצו קו יותר קיצוני ביחס לישראל, כולל האשמתה באפרטהייד וברצח עם, וקראו להכרה מיידית במדינה הפלסטינית ולמעצור של חיילים ישראלים בעלי אזרחות צרפתית. לעומתם, מרין לה פן ומפלגתה ניצלו את האירועים במזרח התיכון כדי להמחיש את תמיכתן בישראל ובקהילה היהודית. היא ובכירים אחרים השתתפו בהפגנה נגד אנטישמיות, גינו את חמאס והתבטאו בעד זכות הגנה עצמית של ישראל. רטוריקה ומעשים של השמאל הצרפתי ושל הקהילה המוסלמית במדינה גם נוצלו על ידי הימין הצרפתי כהוכחה נוספת לטענתם בדבר הסכנה שגורמים אלה מהווים למודל הרפובליקני הצרפתי.

עמדתו של מקרון המחישה את מצבו המורכב בזירה הפנימית והצורך שלו לפייס את האוכלוסייה המוסלמית במדינה. לפי המסורת הפוליטית בצרפת, תחומי החוץ והביטחון "שמורים" לנשיא המדינה, גם כשאין לו רוב בפרלמנט. קודמיו של מקרון ניסו בעבר לנצל את הבמה הבינלאומית כדי לשקם את תדמיתם בעיני הבוחרים הצרפתיים. מקרון גם הוא הפגין

פעלתנות רבה ורועשת בתחום מדיניות החוץ הצרפתית בשנותיהם האחרונות, אך זכה בהישגים צנועים למדי. בנוסף ליחסיה הרעועים עם גרמניה ועם הנציבות האירופאית, עמדת פריז בסוגיית המלחמה באוקראינה, שכללה לאחרונה קריאות לפריסת כוחות מערביים בשטח האוקראיני, לא זכתה לתמיכה ממדינות אחרות והתאפיינה בחוסר עקביות שיצרה תסכול אצל בעלות בריתה של צרפת. בנוסף, צרפת ספגה סדרת השפלות באפריקה, במדינות שהיו נחשבות לאזור השפעה היסטורי שלה.

גם ביחס למלחמת ישראל בחמאס, עמדתו של מקרון הייתה מלאת סתירות, לעומתית, ואף בשלב מסוים עוינת לישראל. זאת, הגם שברמה הרשמית - צרפת ממשיכה להדגיש את זכותה של ישראל להגנה עצמית וקוראת להחזרת החטופים. קריאתו הראשונית של מקרון להקמת קואליציה בינלאומית נגד חמאס הוחלפה עד מהרה בדרישה להפסקת אש מיידית ברצועת עזה, בניגוד מוחלט לעמדתה של ישראל. צרפת נטלה חלק בפעולות הקואליציה הבינלאומית לבלימת המתקפה האירנית הראשונה נגד ישראל באפריל. מעם זאת, על רקע התמשכות המלחמה בעזה, ממשלת צרפת אסרה על השתתפות משלחת ישראלית בתערוכת הנשק הבינלאומית אירוסאטורי. באוקטובר 2024 מקרון קרא להטלת אמברגו נשק על ישראל, על רקע מבצע צה"ל בלבנון, שהיא מדינה בעלת ערך סמלי רב בעיני הצרפתים. הנשיא הצרפתי אף השמיע אמירות פוגעניות ביחס להיסטוריה של מדינת ישראל - מה שגרר גינויים חריפים לא רק מצד ראש ממשלת ישראל, אלא גם של הארגון המרכזי של יהודי צרפת ושל מנהיגי מפלגת השלטון בצרפת.

הקשחת העמדה הצרפתית נגד ישראל הערימה לאחרונה קשיים על מאמצי התיווך הצרפתיים בין ישראל ולבנון. פורסם כי כתנאי להסכמתה לתפקיד צרפתי במנגנוני הפסקת האש, ישראל דרשה מצרפת לסגת מתמיכתה בהחלטת בית הדין הפלילי הבינלאומי להוציא צווי המעצר נגד ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון לשעבר יואב גלנט. צרפת חזרה בה מתמיכה זו ושינוי זה נתפס שוב כחוסר עקביות במדיניות הצרפתית. ניתן להעריך כי המשך הגישה הלעומתית לישראל יגרע מיכולתה של צרפת להשפיע על התהליכים במזרח התיכון, בלי להבטיח הישגים פוליטיים בזירת הפנים. במקביל, גם בזירה הסורית יכולת ההשפעה של פריז נראית מוגבלת, בין היתר לנוכח תפקידה המרכזי של טורקיה, שעמה הסתכסכה צרפת בשנים האחרונות, על רקע היריבות במזרח הים התיכון ובאפריקה, התמיכה הצרפתית בארמניה בסכסוך עם אזרבייג'ן והתקפות הנשיא הטורקי רג'פ טאיפ ארדואן על החילוניות הצרפתית.

יכולותיה של ירושלים לרכז את המשבר בינה לבין פריז הן מוגבלות, במיוחד משום שהמדיניות הצרפתית הלעומתית כלפי ישראל מוכתבת על-ידי הנשיא עצמו. אולם, קיים פער חשוב בין הצהרות המנהיגים בפריז וירושלים לבין המגעים החיוביים והפרודוקטיביים יותר שמתקיימים בין מוסדות מדינתיים ולא-מדינתיים צרפתיים וישראליים מאחורי הקלעים. על ירושלים לשמר

ולשפר את הערוצים האלה. חשוב גם לזכור כי ישראל נהנית מתמיכה ציבורית משמעותית בקבוצות חשובות בצרפת וכי התנהלות מקרון ביחס לישראל משכה אליו קיתונות של ביקורת, כולל מבכירי מפלגתו. על רקע חילוקי דעות אלה בצרפת, על חברי הכנסת ופוליטיקאים ישראלים לחזק את קשריהם עם גורמים ידידותיים במפלגות השלטון ובממשלה החדשה בצרפת. גם איום הטרור על צרפת מייצר באופן טבעי כר נרחב לחיזוק שיתוף הפעולה בין המדינות בתחום הביטחון. במקביל, על ישראל להיערך לשינויים פוטנציאליים בצמרת הפוליטית בפריז ולנהל דיאלוג פתוח עם כל הכוחות הפוליטיים, החל מהמפלגה הסוציאליסטית בשמאל וכלה ב"איחוד הלאומי" בימין (להוציא מפלגתו של מלנשון). צעדים אלה ייקלו על ישראל לבלום יוזמות אנטי-ישראליות מצד הנשיא מקרון ויסייעו בידה להיערך להתמודדות עם אתגרים מדיניים שמזמנת לה אי-היציבות הפוליטית בצרפת.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט